

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ УРОКУ У МАЛОКОМПЛЕКТНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ АКАДЕМІКА О. САВЧЕНКО

(Мухіна Т. Є., старша викладачка)

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

Питання підвищення якості педагогічного процесу в малокомплектній школі є одним з пріоритетних у сучасному освітньому просторі України, що зумовлено специфікою роботи у класах з малою наповненістю та соціально-економічними викликами, які є характерними для невеликих сільських населених пунктів.

В умовах класу-комплекту для активізації розумової діяльності здобувачів початкової освіти варто використовувати різноманітні методи, прийоми та організаційні форми навчання освітнього процесу, серед яких домінуючою є урок. Так, теоретичні та дидактичні аспекти уроку в малокомплектній школі висвітлено у наукових працях О. Берладин, О. Біди, М. Вашуленка, І. Веремійчика, Л. Кашуби, В. Кузя, В. Мелешко, З. Онишківа, І. Осадчого, О. Пометун, О. Савченко, Л. Стасюк та ін.

Питання організації уроку у класі-комплекті неодноразово порушувала у своїх наукових працях вчена О. Савченко. Вона була однією із перших, хто досліджував освітній процес у малокомплектній початковій школі та намагався його покращити. Олександра Яківна особисто відвідувала заклади такого типу у різних куточках України, спостерігала за освітнім процесом у класі-комплекті та, маючи на меті його удосконалити, проводила власні експериментальні дослідження, які згодом узагальнила й представила у посібнику «Навчально-виховний процес у малокомплектній школі» [7].

Мета статті – розкрити особливості організації уроку в малокомплектній початковій школі у науковій спадщині академіка О. Савченко.

Досліджуючи питання специфіки організаційної форми навчання у класі-комплекті, Олександра Яківна зазначала, що «урок у малокомплектній школі – це два чи три самостійних за метою й змістом уроки, кожен з яких має включати основні елементи: організацію дітей до роботи, повідомлення нових знань, їх закріплення, перевірку засвоєння матеріалу» [7].

На думку О. Савченко, головними його особливостями є: наявність самостійної роботи як обов'язкового елементу; чергування самостійної роботи та роботи з учителем; використання традиційних методів навчання з певними видозмінами (визначення їх місця на уроці, тривалості виконання завдань та рівня самостійності учнів); обмеження у використанні наочності, натуральних об'єктів, кіно- та діафільмів; необхідність додаткових інструкцій до підручників та роздаткового матеріалу для самостійної роботи; відсутність певної структури [3].

Вчена зазначала, що урок у класі-комплекті має проводитися за єдиним планом, де враховуються зміст предметів початкової школи та можливості оптимального поєднання навчального матеріалу для його проведення, а структурі властиві переходи – «з учителем – самостійно» та «самостійно – з учителем», логічне чергування яких сприяє розвитку довільної уваги здобувачів початкової освіти, вчить їх міркувати та формує самостійність як рису характеру.

Академік О. Савченко була переконана, що для проведення більш ефективного уроку у малокомплектній школі вчителю важливо правильно визначити, який із етапів відбудуватиметься за його участю, а який учні будуть виконувати самостійно [5].

Провівши ряд досліджень, Олександра Яківна рекомендувала для роботи з учителем використовувати коротку фронтальну чи вибіркову перевірку рівня якості знань здобувачів; підготовчі вправи; евристичні бесіди; дидактичні ігри; пояснення нового матеріалу на основі попередньої самостійної роботи; первинне закріплення з перевіркою рівня розуміння вивченого матеріалу шляхом застосування набутих знань при виконанні різних вправ; тематичне й міжтемагічне узагальнення матеріалу [6].

Для самостійної роботи молодших школярів дослідниця виділяла такі види ефективних та доступних завдань, як-от: підготовчі вправи до вивчення нового матеріалу; самостійне засвоєння нового матеріалу, аналогічний вивченому, за детальною інструкцією; вправи на закріплення з метою засвоєння способів дії з опорою на алгоритмічні таблиці і пам'ятки; різноманітні тренувальні вправи з різних джерел [2].

Вчена вважала, що головною функцією вчителя початкової школи у роботі з класом-комплексом є пояснення нового матеріалу, оскільки цей складний процес підпорядковується психологічному розвитку здобувачів початкової освіти та їхній здатності до аналізу й узагальнення, що може бути ускладнено умовами в яких перебуває молодший школяр. Завершувати цей етап уроку, на думку Олександри Яківни, варто первинним закріпленням, оскільки це забезпечує осмисленість, повноту сприймання навчального матеріалу та сприяє успішному виконанню самостійної роботи [4].

Серед пріоритетних форм організації засвоєння нових знань здобувачами у малокомплектній початковій школі академік О. Савченко виокремлювала роботу за допомогою учителя (через пошукову діяльність, евристичну бесіду, спостереження, аналіз й порівняння ряду фактів); діючі аналогічно або зразком; працюючи самостійно (за підручником або дидактичним матеріалом; виконання завдань за програмою або за алгоритмом). У своїх дослідженнях вона зазначала, що особливого значення у професійній діяльності вчителя початкової школи в умовах класу-комплекту набувають словесні методи, насамперед пояснення, розповідь та бесіда. Адже саме у процесі бесіди педагог пояснює учням молодшого шкільного віку новий матеріал, спираючись на вже здобуті ними знання, а також демонструє як можна застосувати на практиці новий досвід [7].

Отже, аналіз наукової спадщини академіка О. Савченко дозволяє зробити висновок, що теоретичний і практичний внесок ученої у розвиток освітнього процесу малокомплектної початкової школи неоціненний. Проблему організації уроку у класі-комплексі вона розглядала з глибоко наукових позицій, оскільки питання стосовно якості та доступності початкової освіти школи будь-якого типу завжди було в епіцентрі її уваги.

Будучи джерелом професійної наснаги, взірцем того, як відповідально працювати, маючи унікальну здатність бачити новизну, актуальність й перспективу, Олександра Яківна створила потужну наукову школу, учні якої продовжують її благородну справу. Так, проблему підготовки майбутніх учителів

до роботи в початковій школі сільської місцевості продовжує розвивати один з учнів ученої – Зіновій Онишків [1].

Усі цінні надбання, створені Олександром Яківною впродовж багатьох років плідної роботи, увійшли до скарбниці вітчизняної педагогіки та довгі роки слугуватимуть для тих, кому важливе майбутнє нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онишків З. М. Підготовка студентів до роботи в початковій школі сільської місцевості : монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. 382 с.
2. Савченко О. Організація самостійної роботи в класах-комплектах. *Початкова школа*. 1972. № 4. С. 86–87.
3. Савченко О. Піднесення якості уроку в малокомплектній школі. *Початкова школа*. 1977. № 6. С. 67–72.
4. Савченко О. Планування навчального процесу в малокомплектній школі. *Початкова школа*. 1973. № 8. С. 58–63.
5. Савченко О. Структура уроку в малокомплектній школі. *Початкова школа*. 1974. № 6. С. 56–64
6. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ : Грамота, 2012. 502 с.
7. Савченко О. Я., Суворова Г. Ф. Навчально-виховний процес у малокомплектній школі: посіб. для учит. Київ : Радянська школа, 1987. 232 с.